

M. Van Hecke, S. Vanackere en S. Aerts, actuele thema's zoals ecologie, onderwijs, zorgverlening, economie, spiritualiteit en politiek. Er wordt bijvoorbeeld gepleit voor een verantwoordelijke houding ten opzichte van de economie vanuit een deugdenethiek en een redelijke rationaliteit die openstaat voor de ander. De spirituele dimensie van de mens, die integraal deel uitmaakt van het menszijn, wordt in verschillende bijdragen in rekening gebracht. In een tijd waarin religieuze en levensbeschouwelijke neutraliteit bepleit wordt, vormen deze essays een tegengewicht en tonen ze dat spiritualiteit, zingeving en levensbeschouwing belangrijk zijn. Willen we de mens in zijn geheel beschouwen, dan kan spiritualiteit niet zomaar weggefilterd worden uit de publieke sfeer noch uit het denken over de mens. Het boek is helder en *to the point*. Hierdoor is het toegankelijk voor een breed publiek. Het daagt de lezer uit om na te denken over de huidige omgang van de mens met zichzelf, de ander en de leefwereld en reikt tevens concrete handvaten aan om vanuit een personalistische visie de toekomst te veranderen. Het wordt stilaan tijd dat de mens zich losrukt uit zijn individualistische cocon en zijn denken en handelen richt op de ander en de wereld rondom zich.

[BRYAN BEECKMAN]

T. Quartier, *Kiemcellen: Van klooster naar wereld*, Heeswijk, Berne Media, 2016; 230 blz., € 19,90, ISBN 9789089721297.

Dit boek wordt door de auteur, benedictijner monnik en liturgiewetenschapper, gepresenteerd als een verkenningstocht in monastiek engagement. 'Kiemcel' is het sleutelwoord dat door het hele boek heen steeds weer terugkeert. Het is, met een knipoog naar de cellen van de monastieke kloosters, ontleend aan Simon Vestdijk die daarmee de poëzie typeerde (72). Kiemcellen zijn klein en afgezonderd van het weefsel en de aarde, maar ze horen er wel bij en er zit een enorme potentiële groeiërkracht in

besloten. Voor Quartier zijn kiemcellen metaforen van de monastieke leefwijze. Kenmerkend voor deze leefwijze dient volgens hem de eenheid van contemplatie en actie, betrokkenheid op de wereld te zijn. Ze bevindt zich tussen twee polen, de wereldvreemde passiviteit waarmee de monastieke leefwijze vaak wordt geassocieerd, en anderzijds de functionele doelgerichtheid en nadruk op efficiency waarvan de moderne westerse samenleving doortrokken is. De betrokkenheid op de wereld en de samenleving is verbonden met ruimte voor gebed, openheid voor het onbekende en zelfs een zekere doelloosheid. 'Doen wat er te doen valt' is de veelzeggende titel van een van de paragrafen. Wat deze houding impliceert, illustreert Q. aan de hand van een aantal personen die aan deze leefwijze vorm hebben gegeven of zich er ten minste verwant mee voelden. Het betreft een bont gezelschap van monniken, zoals Thomas Merton, theologen, zoals Dietrich Bonhoeffer en Dorotheë Sölle, kunstenaars, onder wie de bekende Duitse zanger Constantin Wecker en de monniken Dirk Hanssens en Joseph Beuys, de vredesactivist David Graeber, die aan de wieg stond van de Occupy-beweging, en 'geëngageerde boeddhisten'. De grenzen tussen klooster en wereld, christelijk en niet-christelijk, religieus en niet-religieus blijken hier vloeibaar te zijn. Het boek is gericht op een breder dan een uitsluitend academisch publiek en in een toegankelijke en persoonlijke stijl geschreven. [GERARD ROUWHORST]

P. Abspoel, *Zingeving in het Westen: Traditie, strijdersethos en christendom*, Nijmegen, Vantilt, 2016; 528 blz., € 27,50, ISBN 9789460042713.

A. probeert in dit boek een patroon bloot te leggen in relaties tussen drie innig met elkaar verbonden zingevingmodellen: 'traditionele zingeving', het 'strijdersethos' en 'christelijke zingeving'. Deze drie modellen worden afzonderlijk besproken maar raken

gaandeweg steeds dieper met elkaar ver-
vlochten. Desondanks zoekt de auteur naar
specifieke kenmerken die eigen zouden zijn
aan de afzonderlijke zingevingmodellen.
Traditionele zingeving legt volgens A. de
nadruk op de verbondenheid tussen het
geheel en de afzonderlijke delen. Van het
geheel gaat een vanzelfsprekend gezag uit.
De hoogste norm is verankerd in het gezag
van de traditie, dat in individuen potenties
actualiseert die nodig zijn voor het alomvat-
tende geheel. Het tweede zingevingmodel
is het zogenaamde 'strijdersethos'. Hieron-
der verstaat de auteur het levensperspectief
van de aristocratische strijder-held, dat de
waardering voor de strijd als hoogste passie
stelt. Dit model, dat A. deels baseert op de
historische interpretaties van de Germaanse
stammen door Dumézil en Duchesne, heeft
het Westen nooit verlaten. Integendeel, de
vergoddelijking van de passie, de moraal die
zich laat kenmerken als het verkrijgen van
recht op grond van strijd is verbonden met
Europese perspectieven op individualiteit
maar is ook met het derde zingevingmodel,
het christelijke, diep verstrengeld geraakt.
De theologie – die van de protestanten
meer dan die van de katholieken – is sterk
nominalistisch ingesteld en daardoor weer-
spiegelt deze eerder het Germaanse strij-
dersethos dan de verbondenheid met het
bestaan als zodanig, die kenmerkend is voor
traditionele zingeving. A. probeert diepere
lagen van zingeving bloot te leggen en
slaagt daar zeker in. Wie het wollige en
vaak impliciete taalgebruik ('wij', 'ons'), het
ontbreken van historische kaders en van
discussies met auteurs die over de ontwik-
keling van het mensbeeld in het Westen
hebben geschreven voor lief neemt, kan de
grove lijnen die A. uitstippelt zeker waarde-
ren. Het boek vraagt nu om een helder
kader om de huidige cultuur vanuit de ver-
strengeling van de besproken modellen te
analyseren. [LUCIEN VAN LIERE]

A. Wessels, *A Stranger is Calling: Jews, Christians, and Muslims as Fellow Travellers*. Transl. H. Jansen, Eugene, Wipf & Stock, 2017; 246 blz., \$ 25.60, ISBN 9781532607974.

Van W., emeritus-hoogleraar missiologie en
godsdienstwetenschap en in het bijzonder
islam aan de VU in Amsterdam, zijn ver-
schillende boeken in het Engels vertaald,
maar dit boek over de relaties tussen de
drie Abrahamitische godsdiensten is wel
heel bijzonder. W.'s belangrijkste pleidooi is
namelijk om de islam serieus te nemen als
volwaardig partner van jodendom en chris-
tendom, en dat is in de hedendaagse poli-
tiek een behoorlijk krachtig standpunt dat
hem de nodige verwijten oplevert, ook in
zijn eigen gereformeerde traditie. Maar W.,
die hier zijn leven lang voor gepleit heeft,
voert stevige Bijbelse, ethische en pastorale
bouwstenen aan. Intussen leest zijn boek
bijna als een rapsodisch reisverslag met Bij-
belse en Koranische landschappen en verge-
zichten. Het motief van de vreemdeling
werkt als een Abrahamitische en Bijbelse
herinnering om de ander serieus te nemen
en niet te snel te menen dat we weten wie
God is en wat God wil. De combinatie van
taalkundige precisie en politiek engagement
deed mij sterk denken aan de Franse islamo-
loog L. Massignon, en het is dan ook geen
toeval dat het boek begint met een aan
Massignon ontleend motto over 'heilige
gastvrijheid'. De vertaling van H. Jansen is
een prestatie op zich en het voorwoord van
C. Amjad-Ali zet leven en werk van W. in
een interreligieus perspectief.

[PIM VALKENBERG]

S. Robinson, *The Spirituality of Responsibility: Fethullah Gülen and Islamic Thought*, New York, Bloomsbury, 2017; 224 blz., \$ 85.-, ISBN 9781350009288.

We zijn natuurlijk meer bekend met het
spreken over een verantwoordelijkheids-